

KATARZYNA
KOWALCZEWSKA-GRABOWSKA

Promocja zdrowia w środowisku lokalnym

Założenia teoretyczne
i praktyczne egzemplifikacje
(perspektywa pedagogiczna)

**WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO**

Katowice 2013

Promocja zdrowia

w środowisku lokalnym

NR 3123

Katarzyna Kowalczevska-Grabowska

Promocja zdrowia

w środowisku lokalnym

Założenia teoretyczne
i praktyczne egzemplifikacje
(perspektywa pedagogiczna)

Redaktor serii: Pedagogika
Katarzyna Krasoń

Recenzent
Anna Weissbrot-Koziarska

Spis treści

Wstęp	7
Interdyscyplinarna refleksja nad pojęciem zdrowia	13
Wybrane koncepcje teoretyczne i konteksty historyczne promocji zdrowia	29
Projekty i programy promocji zdrowia inicjowane przez WHO i ich rozwój. Perspektywa międzynarodowa i krajowa	41
Projektowanie i ewaluacja programów promocji zdrowia	69
Perspektywa lokalna w promocji zdrowia	85
Partycypacja mieszkańców w działaniach na rzecz zdrowia publicznego	119
Rola pedagoga społecznego w promowaniu zdrowia lokalnych społeczności	137
Bibliografia	149
Summary	171
Résumé	173

Wstęp

Zagadnienia dotyczące zdrowia i promocji zdrowia przedstawione są w licznych publikacjach z zakresu medycyny, psychologii, socjologii, ekonomii i pedagogiki. Autorzy tych publikacji koncentrują się wokół teoretycznych analiz związanych z ideą promocji zdrowia, i to najczęściej w odniesieniu do aktualnej wiedzy określonej dyscypliny naukowej. W niniejszej pracy podjęto próbę zaimplementowania idei promocji zdrowia do pedagogiki społecznej i określenia zadań pedagoga społecznego wobec lokalnych społeczności w zakresie pomnażania ich zdrowotnego potencjału. W literaturze przedmiotu szczególnie istotne są rozważania prof. dr hab. Ewy Syrek na ten temat¹. W prezentowanej publikacji przedstawiono teoretyczne ujęcie problemu, ale również podjęto analizę dotychczasowych działań z zakresu promocji zdrowia na terenie województwa śląskiego. Aktywność badawcza – co starano się tutaj udowodnić – powinna wyrażać się nie tylko w poznawaniu faktów, zjawisk i procesów, w odniesieniu zarówno do jednostek, jak i do zbiorowości ludzkich, lecz także w opisie faktów i zjawisk oraz przebiegu tych procesów, wyjaśnianiu i prognozowaniu przebiegu badanych zjawisk, poszukiwaniu związków przyczynowo-skutkowych lub statystycznych czy zdobywaniu danych użytecznych do konstruowania

¹ E. SYREK: *Promocja zdrowia w ujęciu pedagogiki społecznej*. W: *Pedagogika społeczna. Dokonania – aktualność – perspektywy*. Red. S. KAWULA. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2001, s. 599–624; E. SYREK: *Możliwości działania pedagogów społecznych w obszarze promocji zdrowia*. W: *Pedagog społeczny w meandrach środowiska lokalnego*. Red. B. KROMOLICKA. Szczecin: Katedra Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Szczecińskiego – Ars Atelier, 2008, s. 207–218.

teoretycznej wiedzy pedagogicznej i wspomaganii praktyki pedagogicznej².

Książka składa się z siedmiu rozdziałów. W rozdziale pierwszym – *Interdyscyplinarna refleksja nad pojęciem zdrowia* – zaprezentowano w sposób skrótowy wielowiekową historię zainteresowania kwestiami zdrowia. Omówiono podstawowe paradygmaty zdrowia i przytoczono najistotniejsze definicje zdrowia, uwzględniając liczne interdyscyplinarne analogie. Odniesiono się również do zagadnienia zdrowia publicznego i zdrowotnej polityki społecznej. Rozdział ten kończą rozważania na temat zdrowia w ujęciu pedagogiki społecznej. Podjęto w nich próbę uzasadnienia potrzeby zainteresowania przedstawicieli pedagogiki społecznej problematyką zdrowia, podkreślając konieczność podejmowania interdyscyplinarnych, opartych na wieloparadygmatyczności rozwiązaniach – teoretycznych i metodologicznych. W tym miejscu przytoczono również wyniki dotychczasowego zainteresowania przedstawicieli tej nauki kwestiami zdrowia, począwszy od prezentacji dokonanej Heleny Radlińskiej, a skończywszy na omówieniu instytucjonalizacji pedagogiki zdrowia.

W drugim rozdziale opracowania: *Wybrane koncepcje teoretyczne i konteksty historyczne promocji zdrowia*, zajęto się dotychczasowymi osiągnięciami w dziedzinie promocji zdrowia. Przytoczono liczne dokumenty, które przyczyniły się do rozwoju idei promocji zdrowia na świecie, i dokonano krótkiej ich charakterystyki. Opiszano również najistotniejsze strategie realizacji koncepcji promocji zdrowia. Krótko omówiono konferencje na temat promocji zdrowia, których pomysłodawcą była Światowa Organizacja Zdrowia, a które od lat cyklicznie organizowane są na całym świecie.

Kolejny rozdział, zatytułowany *Projekty i programy promocji zdrowia inicjowane przez WHO i ich rozwój. Perspektywa międzynarodowa i krajowa*, zawiera charakterystykę najważniejszych projektów i programów Światowej Organizacji Zdrowia, które od początku istnienia koncepcji promocji zdrowia są realizowane z powodzeniem na całym świecie. Należą do nich: *Narodowy Program Zdrowia, Zdrowie miasta*,

² S. PALKA: *Metodologia. Badania. Praktyka pedagogiczna*. Gdańsk: GWP, 2006, s. 42.

Szkoła Promująca Zdrowie, Szpital Promujący Zdrowie, Zdrowe miejsce pracy. Zaprezentowano również propozycje programów z zakresu promocji zdrowia opracowanych w Polsce.

Następny rozdział – *Projektowanie i ewaluacja programów promocji zdrowia* – poświęcony został omówieniu podstawowych zagadnień związanych z konstruowaniem profesjonalnych programów promocji zdrowia. Opisano w tym rozdziale kolejne etapy działań, które należy uwzględnić w planowaniu, realizacji i ewaluacji programów z zakresu promocji zdrowia.

Dwa kolejne rozdziały: *Perspektywa lokalna w promocji zdrowia i Partycypacja mieszkańców w działaniach na rzecz zdrowia publicznego*, to empiryczna część książki. Podjęto w nich próbę analizy dotychczasowych działań w obszarze promocji zdrowia w lokalnym środowisku. Zaprezentowano dane pochodzące z Wydziału Nadzoru nad Systemem Opieki Zdrowotnej Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach oraz z urzędów miast Chorzowa i Tychów. Dane te dotyczyły stopnia realizacji programów promocji zdrowia w określonych jednostkach terytorialnych w województwie śląskim. W tej części pracy używano odpowiedzi na liczne pytania badawcze, mianowicie:

1. W jakim stopniu realizowano cel nr 12 obowiązującego *Narodowego Programu Zdrowia na lata 2007–2015*, dotyczący stopnia aktywizacji jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych na rzecz zdrowia społeczeństwa na terenie województwa śląskiego?

- W których jednostkach terytorialnych województwa śląskiego opracowywano i wdrażano regionalne programy profilaktyki i promocji zdrowia w okresie obowiązywania *Narodowego Programu Zdrowia na lata 2007–2015*?
- W których jednostkach terytorialnych województwa śląskiego aplikowano o uzyskanie dofinansowania ze środków Unii Europejskiej do projektów na rzecz ochrony zdrowia w okresie obowiązywania *Narodowego Programu Zdrowia na lata 2007–2015*?
- Które z jednostek terytorialnych województwa śląskiego podjęły współpracę z innymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz zdrowia społeczności lokalnych w okresie obowiązywania *Narodowego Programu Zdrowia na lata 2007–2015*?

2. Jakie programy z zakresu ochrony zdrowia realizowane są przez urzędy miast w Chorzowie i Tychach?

3. Czy, a jeśli tak, to jakie organizacje pozarządowe realizują programy samopomocowe w obszarze zdrowia na terenie Chorzowa i Tychów?

W podjętych rozważaniach wybór określonych metod i technik badawczych podyktowany został specyfiką postawionych problemów. W celu zgromadzenia materiału zastosowano metodę monografii oraz technikę analizy dokumentów. „Metoda monograficznego badania układu społecznego [...] polega na specjalnym sposobie organizowania danych społecznych tak, aby podkreślić jednolity charakter badanego układu społecznego. [...] Jest to podejście polegające na traktowaniu układu społecznego jako pewnej całości [...] i dąży do zanalizowania układu relacji między częściami tej całości, zasad jej funkcjonowania i dynamiki”³. Monografie społeczności lokalnej, najczęściej skoncentrowane na jakimś problemie, pełnią rolę narzędzia poznania zjawisk o dużym znaczeniu, szczególnie dla środowiska, którego dotyczą. Monografia społeczności lokalnej jest w pewnym sensie metodą interdyscyplinarną i metodą badań kompleksowych. Służyć też może jako narzędzie integracji poczynań badawczych przedstawicieli różnych dziedzin⁴. Podjęte badania miały charakter diagnostyczny i zmierzały do ustalenia istniejącego stanu rzeczy, a przeprowadzony opis uzyskanych danych przyjął analityczny i wyjaśniający charakter⁵.

Ostatni rozdział niniejszego opracowania: *Rola pedagoga społeczne- go w promowaniu zdrowia lokalnych społeczności*, stanowi próbę syntezy dotychczasowych rozważań i uszczegółowienia zadań, jakie stoją przed pedagogiem społecznym, również w sferze praktycznego działania w obrębie pomnażania potencjału zdrowotnego lokalnych społeczności.

³ W.J. GOODE, P.K. HATT: *Monograficzne badania terenowe*. W: *Metody badań socjologicznych*. Red. S. NOWAK. Warszawa: PWN, 1965, s. 332–333.

⁴ J. LUTYŃSKI: *Metody badań społecznych. Wybrane zagadnienia*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, 1994, s. 303.

⁵ D. SKULICZ: *Badania opisowe i badania diagnostyczne*. W: *Podstawy metodologii badań w pedagogice*. Red. S. PALKA. Gdańsk: GWP, 2010, s. 227–228.

Publikacja przeznaczona jest dla studentów pedagogiki, szczególnie pedagogiki zdrowia, ale również może okazać się przydatna studentom kierunków pielęgniarstwa czy słuchaczom studiów podyplomowych z zakresu nauk pedagogicznych, socjologicznych, medycznych związanych ze zdrowiem publicznym. Może zainteresować przedstawicieli lokalnych samorządów, podejmujących inicjatywy prozdrowotne w lokalnych społecznościach i stanowić dla nich pomocną lekturę w projektowaniu i realizacji przedsięwzięć z obszaru promocji zdrowia.

Podejmowanie działań z zakresu promocji zdrowia ma na celu dokonywanie pożądaných zmian w rzeczywistości społecznej i winno stać się obowiązkiem wszystkich obywateli w demokratycznym społeczeństwie, a niniejsza książka ma stanowić przyczynek do zwiększenia zainteresowania zdrowiem lokalnych społeczności.

Katarzyna Kowalczywska-Grabowska

Health promotion in local environment
Theoretical assumptions and practical exemplifications
(a pedagogical perspective)

S u m m a r y

Issues concerning health and health promotion have been presented in numerous publications on medicine, psychology, sociology, economics and education. In most cases, they focus on theoretical analysis of health promotion concept which is subject to comparison with current knowledge in a given discipline. The author of the publication has undertaken an attempt to implement the health promotion concept in social education and to define the role of social pedagogue in local communities in increasing their health potential.

The literature of the subject contains reflections of Prof. Ewa Syrek on this issue, this publication, however, presents description of theoretical aspects, as well as an analysis of health promotion-related actions, which have been carried out so far in Silesian province.

Research activities should focus not only on acquiring knowledge on facts, phenomena and processes, both for individuals and communities, but also on describing, explaining and forecasting them, searching for cause- and result as well as statistical relations or obtaining data for the purpose of creating theoretical pedagogical knowledge and supporting practical aspects of pedagogy. The publication at issue serves all these purposes.

The book is intended for pedagogy students, especially of health pedagogy, but it can also be useful for students of nursing or postgraduate students of education, sociology, and medicine dealing with public health. It is also addressed to representatives of self-governments who implement pro-health initiatives in local communities and can be helpful in planning and carrying out health-promotion related projects.

Katarzyna Kowalczywska-Grabowska

La promotion de la santé dans le milieu local Les principes théoriques et les exemplifications pratiques (perspective pédagogique)

R é s u m é

Les questions concernant la santé et la promotion de la santé sont présentées dans de nombreuses publications dans le champ de la médecine, psychologie, sociologie, économie et pédagogique. Leur contenu se concentre autour des analyses théoriques liées à l'idée de promotion de la santé, le plus souvent par rapport au savoir actuel du domaine scientifique donné.

Dans la présente publication l'auteur entreprend la tentative d'appliquer l'idée de promotion de la santé aux fins de la pédagogie sociale, et de définir des devoirs du pédagogue social envers des communautés locales dans le champ de multiplier leur potentiel de santé. Dans la littérature spécialisée on trouve des réflexions de prof. dr hab. Ewa Syrek sur ce sujet, pourtant dans la présente étude l'auteur non seulement présente une approche théorique, mais encore elle soumet à l'analyse des démarches précédentes de la promotion de la santé sur le territoire de voïvodie de Silésie. L'activité de recherche devrait s'exprimer à travers la découverte des faits, des phénomènes et des processus, de même par rapport aux individus qu'aux communautés humaines, mais également dans la description des faits et des phénomènes ainsi que du cours des processus, dans l'explication et le pronostic du cours des phénomènes examinés, dans la recherche des liens causaux ou statistiques, dans l'acquisition des données utiles dans la construction du savoir pédagogique et dans le soutien de la pratique pédagogique, ce qui était l'objectif de l'auteur.

La présente publication est adressée aux étudiants en pédagogique, surtout de la pédagogie de santé, mais elle peut être également utile pour les étudiants en soins infirmiers ou les étudiants en troisième cycle en domaine pédagogique, sociologique, médical liés à la santé publique. En plus, elle est destinée aux représentants des autorités locales, qui entreprennent des initiatives propageant la santé dans les communautés locales, et peut ainsi constituer une lecture utile dans la conception et la réalisation des projets du domaine de protection de la santé.

Redaktor
Magdalena Starzyk

Projektant okładki
Tomasz Bagiński

Redaktor techniczny
Małgorzata Pleśniar

Korektor
Marzena Marczyk

Łamanie
Edward Wilk

Copyright © 2013 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-226-2224-7 (wersja drukowana)

ISBN 978-83-8012-240-6 (wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

[email: wydawus@us.edu.pl](mailto:wydawus@us.edu.pl)

Wydanie I. Ark. druk. 11,0. Ark. wyd. 10,5.

Papier offset. kl. III, 90 g

Cena 18 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.
M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

„[...] Z satysfakcją stwierdzam, że Autorka bardzo kompetentnie porusza się w obszarze problematyki związanej z promocją zdrowia, dając liczne świadectwa znajomości polskiej i obcej literatury pedagogicznej i socjologicznej, wykazując przy tym dobrą znajomość paradygmatów metodologicznych dla ujęć o charakterze interdyscyplinarnym. Punktem odniesienia wyników publikowanych badań i teoretycznych rozważań na temat promocji zdrowia czyni zagadnienia związane z istotą podejmowania strategicznych działań, których celem jest umożliwienie jednostkom wzmacniania kontroli nad swoim zdrowiem. Autorka, dokonując analizy pedagogicznej podejmowanej problematyki, podkreśla znaczenie dobrych praktyk z zakresu promocji zdrowia w procesie kształtowania u ludzi potrzeby i umiejętności przekształcania stylu życia w kierunku prowadzącym do optymalnego zdrowia.

Autorka przedmiotem analizy w swoich badaniach uczyniła rolę pedagoga społecznego w promowaniu zdrowia wśród społeczności lokalnej. Takie ujęcie problemu świadczy o tym, że dostrzega także aktualne zapotrzebowanie praktyków na tego rodzaju literaturę. Do tej pory zajmowano się bowiem głównie opracowywaniem strategii związanych z promocją zdrowia, niewiele miejsca poświęcając praktycznym działaniom pedagogów społecznych, którzy przecież nie tylko uczestniczą w przekształcaniu środowiska człowieka, lecz także są realizatorami zadań z zakresu polityki społecznej, których jednym z kluczowych obszarów jest dbałość o zdrowie mieszkańców. Stąd zaprezentowane przez Autorkę analizy i ich szczegółowa interpretacja mogą stanowić podstawę do kreowania ładu społecznego związanego ze zmianą myślenia grup i jednostek na temat zdrowia swojego i innych [...]”.

Z recenzji dr hab. Anny Weissbrot-Koziarskiej

CENA 18 zł (+ VAT)

ISSN 0208-6336

